

EL PROCÉS DE CONEIXEMENT: SENSIBILITAT I ENTENIMENT EN KANT

1.- Diferència entre sensibilitat i enteniment

Kant distingeix entre dues menes de coneixement: sensibilitat (coneixement sensible) i enteniment (coneixement intel·lectual); sense copsar la diferència entre ambdós tipus no és possible entendre per què la metafísica no pot ser una ciència.

1.- SENSIBILITAT és la capacitat, passiva, que té el nostre psiquisme de ser afectat per les coses, o de rebre representacions.

2.- ENTENIMENT és la capacitat, activa, que té el psiquisme de produir per ell mateix (espontàniament) coneixement.

A la CRÍTICA DE LA RAÓ PURA (A 51) Kant afirma:

“”La nostra naturalesa comporta que la intuïció només pot ser sensible, és a dir que no conté sinó el mode amb que som afectats pels objectes. La capacitat de pensar l'objecte de la intuïció és, en canvi, l'enteniment.””

En definitiva: comencem a copsar el món, tal com ens ve de l'exterior, a través de la sensibilitat. La sensibilitat és una capacitat que ens permet rebre impressions de les coses. Però hi ha un segon nivell de coneixement que és l'enteniment, que ens permet pensar els objectes.

Donat que la Crítica és una arquitectura de la raó, podríem dir que la sensibilitat és el fonament que farà possible construir l'enteniment.

2.- El coneixement sensible

El coneixement sensible és el que ens permet copsar els fenòmens. “Fainomenon” en grec significa “allò que apareix”, “el que es fa present”... en definitiva, els fenòmens són les sensacions.

Però aquí cal fer un primer incís: no coneixem els fenòmens (ni els podríem conèixer) tal com són en ells mateixos (purs) sinó que els coneixem tal com ens apareixen. El fenomen és, doncs, l'objecte d'una intuïció empírica. Quan copsem alguna cosa ens cal distingir entre dos nivells: la matèria percebuda (allò que percebo: per exemple, un arbre) i la forma de la percepció (la meua manera de posar-me, per exemple, davant l'arbre en qüestió).

Hi ha dos elements fonamentals i bàsics pel que fa a la forma de la percepció: espai i temps. Fora (o més enllà) d'espai i temps no hi ha percepció possible. Per això diem que són "formes a priori a priori" i "intuïcions pures".

.- FORMES: Que l'espai i el temps són formes significa que no són impressions sensibles particulars (colors, sons...) sinó la forma o la manera (el mode) com percebem totes les impressions particulars. Els colors o els sons es perceben "en" l'espai i "en" el temps.

.- A PRIORI: Vol dir que el seu coneixement i la seva validesa són independents de l'experiència. Espai i temps no procedeixen de l'experiència, sinó que la precedeixen, és a dir, són les condicions per tal que l'experiència sigui possible. Que espai i temps siguin a priori significa que estan en el subjecte de bon començament per a ser aplicats a les dades empíriques de la sensació.

.- DE LA SENSIBILITAT: És a dir, del coneixement sensible. La sensibilitat externa depèn d'espai i temps (jo llegeixo això ara a casa meua) i la sensibilitat interna depèn només del temps (p. ex. la imaginació, els records, etc se succeeixen en el temps).

.- INTUÏCIIONS: Significa que espai i temps no són conceptes de l'enteniment, sinó que són previs a l'enteniment i el fan possible.

.- PURES: Vol dir que no tenen contingut empíric. Espai i temps són com dues coordenades buides en què s'ordenen les impressions sensibles.

2.1.- L'espai

L'espai és per a Kant la forma a priori de la sensibilitat. Tot objecte exterior ens el representem "en" l'espai. Posseeix les següents característiques:

- 1.- L'espai no és un concepte empíric extret de les experiències externes (B 38)
- 2.- L'espai és una necessària representació "a priori", que serveix de base a totes les representacions externes (A 24, B 39)
- 3.- L'espai no és un concepte discursiu o un concepte relacional, sinó una intuïció pura (A 25, B 39)
- 4.- L'espai es presenta com una magnitud donada i infinita (B 40)

D'aquestes característiques se'n deriven dues conseqüències:

.- L'espai no representa cap propietat de les coses, ni en elles mateixes ni en les seves relacions mútues.

.- L'espai no és més que la forma de tots els fenòmens dels sentits externs. Que hi hagi espai és una condició subjectiva de la sensibilitat.

2.2.- El temps

El temps, en tant que forma pura de la sensibilitat humana, pertany al domini de la sensibilitat interna i fa possible que captem les dades ordenades successivament.

- 1.- El temps no és cap concepte empíric extret d'alguna experiència (B 46)
- 2.- El temps és una representació necessària que serveix de base a totes les intuïcions. Ve donat a priori i només en ell és possible la realitat dels fenòmens (A 31, B 46)
- 3.- En aquesta necessitat a priori es basa igualment la possibilitat de formular principis apodíptics sobre les relacions temporals o axiomes del temps en general (A 31, B 47)
- 4.- El temps no és un concepte discursiu o, com es diu, universal, sinó una forma pura de la intuïció sensible (A 32, B 47)
- 5.- La infinitud del temps vol dir simplement que cada magnitud temporal determinada només és possible introduint limitacions en un temps únic que serveix de base. L'originària representació "temps" ha de ser donada, doncs, com a il·limitada (A 32, B 48)

Les conseqüències que se'n deriven són:

- .- El temps no és quelcom que existeixi per si mateix o inherent a les coses com a determinació objectiva, és a dir, quelcom que subsisteixi un cop feta l'abstracció de totes les condicions subjectives de la seva intuïció (A 33, B 49)
- .- El temps no és altra cosa que la forma del sentit intern, això és, de l'intuir-nos a nosaltres mateixos i el nostre estat intern (A 33, B 49)
- .- El temps és condició formal a priori de tots els fenòmens (A 34, B 50)

2.3.- Què vol dir "revolució copernicana del coneixement"

El fet que espai i temps siguin formes pures de la sensibilitat i que, per tant, totes les dades sensibles calgui estructurar-les en aquestes dues estructures serà molt important en la crítica a la metafísica. La unió de les dades empíriques i les formes pures constitueix el fenomen.

El fenomen és, doncs, el resultat d'un procés que arranca de la intuïció sensible i culmina amb l'aplicació de les formes pures de la sensibilitat. No hi ha, doncs, fenòmens fora dels subjectes. Això significa que no coneixem el que sigui la "cosa

en sí”, l’objecte tal qual és, sinó tan sols en tant quant ens afecta. Això significa una revolució en les teories del coneixement defensades fins aleshores i que el propi Kant anomena “revolució copernicana del coneixement”.

3.- El coneixement intel·lectual

A més del coneixement sensible, tenim, segons Kant, un segon nivell de coneixement de coneixement. Es tracta del coneixement intel·lectual, la funció del qual es pensar els objectes.

Amb el coneixement sensible s’ha arribat a constituir, a partir de les dades rebudes en la sensibilitat, una pluralitat de fenòmens que no posseeixen unitat. Aquesta tan sols s’aconsegueix a través del pensar, és a dir, a través d’una activitat capaç d’unificar la pluralitat dels fenòmens. Aquesta activitat la porta a terme l’enteniment o facultat de jutjar que atribueix als fenòmens determinats conceptes.

En el cas de l’enteniment cal aplicar també l’esquema de matèria i forma. La matèria són aquí els fenòmens i la forma són els conceptes que el mateix enteniment aporta.

3.1.- Conceptes, judicis i categories

Kant distingeix entre conceptes “a priori” i “a posteriori”.

.- Els conceptes a posteriori provenen de l’experiència, de l’observació de les dades comunes a diferents objectes. Són conceptes empírics (“casa”, “mamífer”...)

.- Els conceptes a priori per contra els produeix l’enteniment espontàniament (és a dir, per si mateix) i no provenen de l’experiència. És per això que els anomena “purs”.

Per a Kant, els conceptes purs a priori són els que tenen veritable importància per al coneixement intel·lectual. En tractar de determinar quins són aquests conceptes purs, Kant fa una llarga marrada per la lògica aristotèlica i pel que anomena “deducció metafísica de les categories”, arriba a la conclusió que n’hi ha dotze:

Unitat	Realitat	Substància	Possibilitat
Pluralitat	Negació	Causalitat	Existència
Totalitat	Limitació	Comunitat	Necessitat

Però l’important no és ni si són dotze, ni com arriba a establir que són aquests i no d’altres. Allò significatiu és que, segons Kant, aquests dotze conceptes purs desenvolupen un paper fonamental en l’activitat intel·lectual: no podríem pensar el món si el nostre enteniment no tingués aquests dotze conceptes purs que són com

principis globals que ens permeten classificar qualsevol altre concepte empíric i qualsevol experiència.

Cal tenir presents dues qüestions importants pel que fa als conceptes purs de l'enteniment:

1.- Els conceptes purs són condicions transcendents, necessàries del nostre coneixement dels fenòmens.

Això significa que l'enteniment no pot pensar els fenòmens si no és aplicant-los aquestes categories. Si no tinguéssim els conceptes purs (substància, causa, afirmació, etc...) no ens quedarien sinó un conjunt d'impressions sensibles inconnexes i desarticulades.

2.- Els conceptes purs o categories són buits.

De la mateixa manera que l'espai i el temps han d'omplir-se amb les impressions sensibles, els conceptes purs han d'omplir-se amb les dades procedents del coneixement sensible. Les categories no tenen aplicació vàlida més enllà dels fenòmens, és a dir de l'experiència.

4.- Per què la metafísica no pot ser ciència.

A partir de la distinció entre sensibilitat i enteniment i de l'aparició de les categories ja podem comprendre per què la metafísica no pot ser considerada una ciència.

La metafísica no pot ser ciència perquè és un conjunt de proposicions o de judicis sobre realitats que estan més enllà de l'experiència. Si les categories només poden usar-se legítimament en la seva aplicació als fenòmens (és a dir, a allò que ve donat en l'experiència) és obvi que qüestions com Déu o la immortalitat de l'ànima no pertanyen a l'àmbit de l'experiència. Per tant és obvi que la metafísica no pot ser ciència.

Intentar aplicar les categories més enllà de l'experiència només dona lloc a errors lògics i a il·lusions. Els humans mai no podrem conèixer la "cosa en sí". Estem limitats al món dels fenòmens. La metafísica és una "il·lusió transcendental", és a dir, un ús incorrecte dels conceptes més enllà de l'empíric.

Però que la metafísica sigui lògicament contradictòria i il·legítima no vol dir que sigui absurda. La metafísica és també una tendència inevitable d'acord als principis mateixos de la raó. La raó humana tendeix inevitablement a la recerca de l'incondicionat i, d'aquí que tendeixi a fer-se preguntes i a formular respostes d'una manera acrítica sobre Déu, l'ànima i el món com a totalitat.

APUNTS A PARTIR DE:

M. Caballero i altres: NOESIS, Ed. Vicens Vives, Bcn, 1992

Juan Manuel Navarro – Tomás Calvo: HISTORIA DE LA FILOSOFIA, Ed. Anaya, Madrid, 1983